

Araştırma Makalesi / Research Article

2008 KRİZİ SONRASI PIIGS ÜLKELERİNDE EKONOMİK KIRILGANLIK VE İŞSİZLİK İLİŞKİSİ: BİR PANEL VERİ ANALİZİ

Onur ÇELİK^{1*}
Mustafa BAYLAN²
H. Mahir FİSUNOĞLU³

Öz

Bu çalışmanın amacı, PIIGS ülkelerindeki (Portekiz, İtalya, İrlanda, İspanya ve Yunanistan) ekonomik kırılma ile işsizlik arasındaki ilişkiyi ampirik olarak incelemektir. Bu amaç doğrultusunda 2008-2018 dönemine ait bağımlı değişken için ülkelerin genel işsizlik oranı, açıklayıcı değişkenler (ekonomik kırılma göstergeleri) için faiz oranı, ulusal tasarruflar/GSYH, enflasyon oranı ve cari işlemler dengesi/GSYH kullanılmış; yöntem olarak panel veri analizinden yararlanılmıştır. Çalışmadan 3 önemli sonuç elde edilmiştir. Birincisi, faiz oranı ve cari işlemler dengesi/GSYH’da meydana gelen artışlar işsizliği artırmaktadır. İkincisi, ulusal tasarruflar/GSYH ve enflasyon oranında meydana gelen artışlar işsizliği azaltmaktadır. Son olarak açıklayıcı değişkenlerin tamamı, 2008-2018 dönemindeki işsizliğin yaklaşık %72’sini açıklamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İşsizlik, PIIGS, Kırılma, Panel Veri Analizi.

JEL Kodları: G01, J64, C23.

THE RELATION AMONG ECONOMIC VULNERABILITY AND UNEMPLOYMENT IN PIIGS COUNTRIES AFTER 2008 CRISIS: A PANEL DATA ANALYSIS

Abstract

The purpose of this study is to empirically examine the relationship between economic vulnerability and unemployment in PIIGS countries (Portugal, Italy, Ireland, Spain and Greece). For this purpose, general unemployment rate of the countries as the dependent variable, the interest rate, national savings to GDP, the inflation rate, the current account balance to GDP as the explanatory variables (economic fragility indicators) and panel data analysis as the method are used for the period 2008-2018. Three important conclusion are obtained from the study. First, increases in interest rate and current account balance to GDP boost unemployment. Second, increases in national savings to GDP and inflation rate reduce unemployment. Finally, all of the explanatory variables explain approximately 72% of unemployment in the 2008-2018 period.

Keywords: Unemployment, PIIGS, Vulnerability, Panel Data Analysis.

JEL Codes: G01, J64, C23.

¹ YÖK 100/2000 Doktora Bursiyeri/Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-5990-6128.

* Sorumlu yazar (Corresponding Author): celik.onur027@gmail.com

² Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-8604-4634.

³ Prof. Dr., Çağ Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-0020-9133.

Başvuru Tarihi (Received): 03.02.2021 **Kabul Tarihi** (Accepted): 29.07.2021

Giriş

Ekonominin bir bilim olarak ortaya çıkışının ardından oluşturulan varsayımlar ve farklı ülke/bölgelerde geçerli olan gerçeklikler, bu alanın gün geçtikçe daha karmaşık bir yapıya sahip olmasına ve karşılıklı ilişkilerin yer aldığı bir düzene dönüşmesine kaynaklık etmiştir. Özellikle uluslararası ticaretten her iki tarafın da kazanç elde edeceğinin anlaşılmasından sonra dünya ekonomisinde daha kompleks yapılar meydana gelmiştir.

Gelişmelere paralel olarak reel (mal ve hizmet) piyasaların yanında finans piyasalarının ortaya çıkışı, küresel finans sistemlerinin gelişmesi ekonomilerdeki reel-finans dengesi ile ilgili varsayımların çeşitlenmesi sonucunu beraberinde getirmiştir. Bu sonuçla birlikte dünya ekonomilerinin birbirleri ile olan çeşitli iktisadi faaliyet ilişkileri genişlemiş ve karşılıklı bağımlılıklar ortaya çıkmıştır. Bağımlılıkların yanı sıra bazı bölgelerin ve ülkelerin diğer ülkelere kıyasla daha hızlı gelişim kaydetmesi, bu ülkelerin diğer ülkeler üzerinde tesir gösterme özelliğine sahip olmasına zemin hazırlamıştır. Birkaç büyük ekonominin dünya ekonomisi üzerinde dominant hale gelişiyle, buralarda meydana gelen iktisadi dalgalanmalardan diğer dünya ülkelerinin de etkilenmesi durumu oluşmuştur. Siyasal karışıklıklar, konjonktüre bağlı iktisadi dengesizlikler ve değişen dünyanın getirdiği yeni düzenin lider konumdaki ülkeleri zaman zaman etkilediği görülmüş ve buna bağlı olarak az gelişmiş ve/veya gelişmekte olan ekonomiler de yaşanan olumsuzluklardan payını almıştır. Yaşanan olumsuzlukların genel olarak öncelikle makroekonomik göstergeler üzerinde kendini hissettirdiği görülmektedir.

2008 Krizi, küresel bir aktörün yaşadığı sorunların diğer ekonomiler tarafından da yaşanması ile ilgilidir. Amerika Birleşik Devletleri'nde 2008 yılının sonlarına doğru başlayan ve daha sonra Mortgage Krizi olarak adlandırılacak ekonomik gelişmeler, yeni bir yüzyıl olarak 21. yüzyılın getirdiği iktisadi havanın değişmesine neden olmuştur. 2008 yılına gelindiğinde yeni yüzyılın ilk dönemlerinde sahip olunan ucuz kredi ve fonların kriz süreciyle birlikte ortadan kalkması, kaynak temin etmekte zorlanan gelişmekte olan ekonomilerin ciddi problemler ile karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Sermaye birikim sürecini tamamlayamayan, tasarruf açığı bulunan ve şoklara karşı fiyat istikrarını sağlama konusunda problemler yaşayan ekonomiler sahip oldukları refahı korumak adına önlem politikaları oluşturmaya çalışmışlardır. Ancak uygulanan her politikanın beraberinde getirdiği alternatif maliyetler, belirli amaçlara ulaşmak istenirken farklı problemlerin ortaya çıkması zemin oluşturmuştur.

2008 Krizi'nin getirdiği koşullar ve bunların neticesinde yaşanan başlıca problemler incelendiğinde bazı ülkelerin bu krizden ciddi anlamda etkilendiğini ve diğer ülkelere göre negatif ayrıştığını görülmektedir. Avrupa Birliği (AB) özelinde ortaya çıkan problemler için en dikkat çekici olanı, ekonomilerde görülen yüksek işsizlik oranlarıdır. Aynı zamanda genç işsizlik problemi olarak da söz edilebilecek işsizlik probleminin Avrupa Birliği üye ülkelerinden Portekiz, İtalya, İrlanda, Yunanistan ve İspanya'da diğer üye ülkelere göre daha fazla yaşandığı bilinmektedir. Gelişmekte olan ekonomiler olarak ifade edilebilecek bu ülkeler yaşanan küresel krizden en çok etkilenen AB ülkeleri olarak literatüre PIIGS adıyla geçmişlerdir. İçsel dinamiklerinin yetersizliği veya kriz dönemi için sahip olunan ekonomik koşullar göz önüne alındığında bu ülkelerin kırılgan bir ekonomik yapıya sahip oldukları düşünülürken; kırılganlıklar ile ortaya çıkan ve yaşanan olumsuz ekonomik koşullara direnç gösterebilme konusundaki eksiklikler, kriz dönemi ve işsizlik oranları arasında doğrusal bir ilişkinin var olduğunu işaret etmektedir. Bu çalışmada yer alan ve işsizliğin nedeni olduğu varsayılan açıklayıcı değişkenlerin kırılganlık göstergeleri arasından seçilmesi bu durumla ilgilidir.

Bu çalışmanın amacı, 2008 Krizi ile ciddi oranda artış gösteren işsizliğin altında yatan nedenlerin kırılganlık göstergeleri ile PIIGS özelinde ampirik olarak incelemektir. Amaç kapsamında öncelikle ekonomiler için kırılganlık göstergeleri ve işsizlik ilişkisi kavramsal olarak ortaya konulacak ve farklı görüşler çerçevesinde temel varsayımlar incelenecektir. Sonraki bölümde

literatürde yer alan konu ile ilgili benzer çalışmalar ve bu çalışmalardan elde edilen sonuçlara yer verilecektir. Çalışmanın analiz bölümünde ampirik analizde yer alacak model ve modelin içerdiği açıklayıcı değişkenler tanımlanacaktır. Model ile birlikte uygun testlerin ve modelin karakteristik özelliklerinin belirlenmesinden sonra analiz kısmına geçilecek ve bulgulara yer verilecektir. Sonuç bölümünde ise ampirik analizden elde edilen bulgular yorumlanacaktır. Bulgular ışığında PIIGS ülkeleri için gerekli değerlendirmeler yapılacak ve işsizliğe neden olduğu varsayılan açıklayıcı değişkenlerin işsizlik üzerindeki istatistiki anlamlılık düzeyleri verilerle objektif bir biçimde yorumlanacaktır.

1. Kuramsal Çerçeve

Ekonomik kırılma, negatif şoklara ekonominin çok büyük tepki vermesi ve direnç gösteremeyip kendini toparlayamamasıdır. Diğer bir ifade ile ekonomik kırılma, karşılaşılan şokların kalkınmayı engelleme riskidir (Guillaumont, 2011). Kırılma, ekonominin strüktürel özelliklerinden, izlenen ekonomi politikalarının sonucundan veya her ikisinden birlikte ortaya çıkabilir. Ekonominin strüktürel özelliklerinden kaynaklanan kırılma hemen değişmez ve kalıcı unsurlar içerir. Örneğin, küçük veya ada ülkesi olma, ticari yoğunluk, hammaddede dışa bağımlılık gibi. Tercih edilen ekonomi politikalarından kaynaklanan kırılma ise daha hızlı değişebilmekte ve uzun süreli kalıcı unsurlar içermez (Guillaumont, 2017). Örneğin, düşük faiz yüksek kur politikası gibi. Ayrıca ekonomik kırılma mali, finansal ve dışsal kırılma olarak kendini gösterebilir. Kamu dengesizliği mali kırılma (Hacıgökmen, 2019), finansal sistemin olağan fonksiyonlarını yerine getirme yeteneğini kaybetmesi finansal kırılma (Minsky, 1995), ekonominin dış şoklardan hemen etkilenip ve bu şokların etkisinden uzun süre kurtulamama dış kırılma olarak tanımlanır (TC Kalkınma Bakanlığı, 2014). Bu tanımlama aynı zamanda tasnif ekonomik kırılmanın genel geçer nedeni veya nedenleri olmadığını göstermektedir.

Ekonomik kırılmanın artması daima krizle sonuçlanmasa da ekonomik kırılma ile ekonomik kriz arasında sıkı bir ilişki vardır ve tüm krizlerden önce kırılmaların arttığı görülmüştür (Akgül, 2018). Örneğin, ABD hükümetinin Lehman Brothers'ı 2008'de çöküşten kurtarmayı reddetmesiyle finansal piyasalara güven azalmış, finansal kırılma artmış ve paniğe neden olmuştur. Finansal kurumların birbiriyle yüksek oranda bağlantılı ve kaldıraç oranlarının yüksek olması nedeniyle ABD'deki panik küresel finans sisteme yayılmıştır. Likidite sorunları olarak başlayan sorun sonraki aylarda küresel finansal kurumlara güvensizlik sorununa dönüşmüştür. Sonuçta ABD ve Batı Avrupa'da tüketiciler ve firmalar kredi durmasıyla karşı karşıya kalmış, tüketim ve yatırımlar azalmış ve reel sektör küçülmüştür. Böylece sistemik bir ekonomik kriz yaşanmıştır. Bu durum ayrıca ekonomik kırılmanın sadece az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere haiz bir durum olmadığını da göstermiştir. Ancak kriz sonrasında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin toparlanma dinamikleri sistematik farklılıklar göstermiş ve gelişmiş ülkelerin toparlanması daha yavaş bir seyir izlemiştir (TC Kalkınma Bakanlığı, 2014).

Ekonomik kırılma, ekonomi politikaların gücünü zayıflatmakta, manevra alanlarını daraltmaktadır (Guillaumont, 2011). Örneğin, mali kırılmanın yüksek olduğu bir ekonomide genişletici maliye politikası izlemek, finansal kırılmanın yüksek olduğu ekonomide genişletici para politikası veya dış kırılmanın yüksek olduğu ekonomide ulusal parayı değerlendirip cari açığı artırmak kolay değildir.

Ekonomik kırılmanın istihdam üzerindeki etkisi ekonomik daralma derecesine, işsizlik esnekliğine, istihdamın sektörel dağılımına, geçici istihdam edilenlerin toplam istihdam içindeki payına ve istihdam koruma politikasına bağlıdır. Emek talebinin toplam talebe bağımlılığı bağlamında düşünüldüğünde, ekonomi kırılma olurken küçülüyorsa, toplam talepte meydana gelen bir azalmanın emek talebinde bir daralma yaratacaktır. Her ne kadar Okun Yasası'na göre çıktıda yüzde ikilik bir azalış işsizliği yüzde bir artırıyor olsa da bu etkinin kesin boyutu işsizlik esnekliğine bağlıdır (Veric, 2009).

Emeğin yoğun kullanıldığı sektörlerden biri inşaat sektörüdür. İnşaat sektörünün GSYİH içindeki payı yüksek olan ülkelerde ekonomik kırılganlık istihdamı daha çok etkilemektedir (Tomic, 2016). İnşaat sektörüne sağlanan kolay krediler sektörün çabucak canlanmasını sağlarken, 2008’de olduğu gibi, konut balonunun patlaması ise inşaat sektöründe büyük bir küçülmeye ve işten çıkarmalara neden olmaktadır. Veya ihracatı teşvik etmek amacıyla açılan krediler sayesinde büyüyen imalat sektörü istihdamı artmasında önemli rol oynayacaktır. Ancak açılan kredilerin durması ya da yabancıların talebinde ortaya çıkan bir daralma imalat sektöründe işten çıkarmaları artıracak hatta diğer sektörlerle nazaran daha fazla işten çıkarmalar yaşanacaktır.

Ekonomik kırılganlığın istihdam üzerindeki etkisi belirleyen önemli diğer bir faktör ise geçici istihdam edilenlerin toplam istihdam içindeki payıdır. Geçici istihdam, işverene herhangi bir nedenden dolayı çalışmadığı için yeri boşalan çalışanın yerine yenisini bulma, beklenmedik müşteri taleplerine cevap vermede çalışan sayısının yetersiz kaldığında yeni işçilerle mevcut çalışanları takviye etme, kalıcı istihdamdan önce deneme, geçici istihdam edilenler yasal olarak işverenin elemanı statüsünde olmadığı ve merkez raporlarında da bu sebeple gözükmeyi için firmalara kadro kısıtı engelini aşma, işletme işçi sayısında ve işçinin çalışma süresinde esneklik sağlayarak işgücü maliyetini düşürme kolaylığı tanınmasının yanında bir diğer kolaylık ise işverenlerin geçici sözleşmelerle işe aldıkları işçileri işten çıkarma kolaylığıdır (Baypınar, 2009). Dolayısıyla geçici istihdam edilenlerin toplam istihdam içindeki payının daha yüksek olduğu ülkelerde kırılganlığın artmasına bağlı olarak işsizliğin daha hızlı artması muhtemeldir.

Güçlü istihdam koruma politikalarının varlığı ekonomik kırılganlığın istihdam üzerindeki etkisini belirleyen diğer faktördür (Veric, 2009). Kısa çalışma uygulaması, işe alınan her çalışan için sosyal güvenlik işveren payının kamu tarafından yüklenilmesi, daha az gelişmiş bölgelerde yatırım yapan işletmeler için yatırım teşvikleri verilmesi, işlerin korunmasında ve yeni işler yaratılmasında kamu-özel sektör işbirliklerine gidilmesi, bölgesel ekonomilerde endüstri dallarını ve istihdam alanlarını çoğaltacak yenilikçi fikirleri desteklenerek krizlere karşı kırılgan istihdam yapısının önüne geçilmesi, kamunun doğrudan istihdam imkanlarını genişletmesi, düşük gelirli gelir takviyesi yapılarak tüketimi canlı tutarak üretimi artırmak, mikro kredi uygulamaları ve girişimciliği artırmanın yaygınlaştırılması istihdamı koruma politikaları arsında yer almaktadır. Böylesi politikalarının varlığı işten çıkarmaları azaltmaktadır.

2. Literatür Taraması

İktisat literatürüne bakıldığında, işsizliğin sebepleri için farklı bölge ve ekonomiler kapsamında birçok araştırmanın bulunduğu görülmektedir. İşsizliğin nedenlerinin araştırıldığı bu çalışmalarda ekonomilerin sahip olduğu karakteristik özelliklerin işsizlik hususunda önemli ölçüde etkili olduğu varsayılmaktadır. Ancak literatürde işsizliğin olası nedenlerini açıklama konusunda doğrudan kırılganlık göstergelerini kapsam olarak belirleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Literatürde genel olarak makroekonomik değişkenlerin işsizlik üzerindeki etkilerini tek veya birkaç değişken ile açıklamaya çalışan ve çerçeveyi bu değişkenlerle sınırlı bir biçimde çizen araştırmalar yer almaktadır. Bu bölümde, çalışmanın belirlediği kapsam içerisindeki değişkenlerin işsizlikle ilişkisini ortaya koyan teorik arka plan ve aynı değişkenler ile işsizliğin nedenlerini açıklamaya çalışan ampirik literatüre yer verilecektir.

Gelişmekte olan ekonomilerde yaşanan ekonomik problemler yalnızca yurtiçinde sahip olunan şartlarla ilgili değildir. Bu şartlara kaynaklık eden en önemli değişkenlerden birisi dünya faiz oranıdır. Uluslararası piyasalarda faiz oranlarının düşmesi sermaye akımlarının gelişmekte olan ülkelere yönelmesi sonucunu doğururken, yükselmesi ise gelişmekte olan piyasalara fon /kaynak akışını azaltmaktadır (Çan ve Dinçsoy, 2016). Faiz oranının uluslararası piyasalarda sürekli arttığı ve 2008 Krizi ile sonuçlanan süreçte fon ihtiyacı artan gelişmekte olan ekonomiler faiz oranlarını artırmak zorunda kalmıştır. İç dinamikleri ile yeteri kadar kaynağa sahip olamayan bu ekonomiler, tasarruf açığı gibi bir problemle karşılaşmaktadır.

Harrod-Domar Büyüme Modeli'ne göre, ekonomide yeni yatırımlar ve hedeflenen büyüme oranı için ulusal gelirin belirli bir oranı tasarruflara ayrılmalıdır (Todaro, 1997). Ayrıca Harrod-Domar Büyüme Modeli iki önemli değişkeni içermektedir. Bunlardan birincisi toplam yatırım-tasarruf oranı ve ikincisi sermaye-getiri katsayısıdır. Bu iki değişkenin oranlanması ile ekonomik büyüme hedefi elde edilmektedir (Kepenek, 2013).

Lewis (1954)'e göre bir ekonomideki kalkınmayı gerçekleştirmedeki temel sorun toplam gelirin %4-5'ini tasarruf olarak ayıran ve yatırım yapan bir ekonominin bu oranı %12-15 oranına çekmesini içerecek süreci doğru anlamaktır. Çünkü ekonomik kalkınmanın temelinde hızlı bir sermaye birikim süreci ve sermaye birikiminin beraberinde getireceği bilgi ve beceri yatmaktadır.

1960'lı yıllarda işsizlik ve ücretler arasındaki ilişki için dönemin şartlarına göre yeniden yorumlanan Phillips Eğrisi, işsizlik ve enflasyon oranı arasında bir değiş-tokuş olduğunu varsaymaktadır. Bu ilişki kısa dönem için genel olarak kabul edilirken, uzun dönemde bu varsayım 1970'li yılların koşullarında işsizlik ve enflasyon arasındaki pozitif korelasyon nedeniyle kabul edilememiştir (Akkuş 2012). Ayrıca, kalıcı düşük işsizlik oranı, kalıcı yüksek enflasyon oranları ile sağlanabilirdi. 1960'ların sonlarında, bu husustaki fikir birliği hâlâ altın çağındayken, Friedman ve Phelps, mikro ekonomik ilkelere dayanarak, politika yapıcıların bundan yararlanmaya çalışması halinde enflasyon ile işsizlik arasındaki bu ampirik ilişkinin bozulacağını savunmuştur. Onlara göre denge veya doğal işsizlik oranının, ortalama para artış oranına değil, işgücü arzına, emek talebine, optimal iş arama sürelerine ve diğer mikro ekonomik hususlara bağlı olmalıdır (Mankiw, 1990).

İktisat literatüründe cari işlemler dengesi ve işsizlik arasındaki ilişki için farklı yaklaşımların bulunduğu görülmektedir. Davidson, Martin ve Matusz (1999)'a göre işsizlik makro ölçekte bir konu iken cari denge mikro düzey ile ilgilidir. Ayrıca işsizliğin ekonominin toplam performansını yansıtması nedeniyle cari denge ve işsizlik arasında bir ilişki bulunmadığı ifade edilmektedir. Janiak (2006)'a göre dışa açılan ekonomide, faktör verimliliğindeki farklar nedeniyle yerli firmalar üretimi yabancı firmalara bırakacak ve işsizlik oranı yükselecektir. Ancak Kaynak, Yücel ve Sayan (2014)'a göre cari işlemler dengesindeki bir iyileşme işsizliği artırmaktadır. Çünkü cari işlemler dengesindeki açığı ortadan kaldırmak için uygulanacak ekonomiyi soğutma politikaları işsizliği artırabilecekken, işsizliği azaltıcı politikalar ise cari açığı artıracaktır.

Bell ve Blanchflower (2011), 2008 Krizi ile birlikte ortaya çıkan büyük durgunluğu Avrupa Birliği'ndeki genç işsizlik kapsamında ele almıştır. Elde edilen bulgulara göre tüm ülkelerde aynı sonuçlara ulaşılmamıştır. Kriz neticesinde Yunanistan, İrlanda, İspanya, Slovakya ve Baltık ülkeler, inşaat sektöründeki balon nedeniyle yüksek oranda genç işsizlik oranıyla karşı karşıya kalmıştır.

Junankar (2011), OECD ülkeleri için panel veri, zaman serisi analizi ve çeyrek dönemlik veriler ile yapmış olduğu çalışmasında farklı ülke grupları için farklı sonuçlara ulaşmıştır. Özellikle inşaat ve imalat sanayisindeki istihdam kayıplarının ön plana çıkartıldığı çalışmanın sonuçlarına göre, mali çöküş ve finansal kırılganlıklar işsizlik oranlarındaki artışların nedenidir. Ayrıca çalışmada, Portekiz, İspanya ve İtalya gibi ülkelerin yüksek işsizlik oranlarını nasıl azaltacağı ile ilgili belirsizliklerin bulunduğu da ifade edilmektedir.

Kaderli ve Küçükkaya (2012), 2008 Krizi sonrası yaşanan süreçleri çeşitli ekonomik göstergeler ile ele almıştır. Çalışmada, 2008 Krizi'nin ortaya çıkışında likidite krizine dönüşen bir süreçten bahsedilirken, krizin temelinde finans sektöründeki kredi balonunun yarattığı bozulmalar gösterilirken; işsizliğin temelinde yatan nedenin iktisadi faaliyetteki zayıflama olduğu belirtilmiştir.

Avrupa Komisyonu (2014), yayımladığı raporda, 2008 krizinin Avrupa Birliği'ndeki işsizlik üzerindeki etkilerini birçok açıdan ele almıştır. Çalışmada, 2008 yılında yaşanan krizin etkilerinin

kendisini en çok iş kayıpları olarak gösterdiği ifadesine yer verilmiştir. Ayrıca işsizliğin sebebi olarak Avrupa ülkelerindeki işgücü piyasalarındaki ayarlamalarda ülkeler arasındaki heterojenlik ve yapısal dengesizliklere dikkat çekilmiştir. Genç işsizliğin göreceli olarak daha yüksek olduğu belirtilirken Portekiz, İrlanda, İspanya ve Yunanistan gibi mali destek alan ülkelerin gerek duyulan reformları kısmi ve dengesiz bir biçimde yaptığı yargısına ulaşılmıştır.

Günaydın ve Çetin (2015), Türkiye'deki genç işsizlik için gelir, cari açık, enflasyon ve doğrudan yabancı yatırımları açıklayıcı değişkenler olarak kullandığı çalışmalarında 1988-2013 dönemini referans almışlardır. ARDL sınır testi yaklaşımı ve Granger nedensellik testinin kullanıldığı ampirik çalışmanın sonuçlarına göre, değişkenler uzun dönemde eş bütünleşiktir. Ayrıca gelir, cari açık ve doğrudan yabancı yatırımlar işsizlik üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahiptir.

Koyuncu (2018), 2008'de yaşanan küresel krizin etkilerinin N-11 ülkeleri için kalıcı hale gelip gelmediğini işsizlik histerisi etkisi kapsamında 1991-2017 dönemi için incelemiştir. ADF birim kök test yaklaşımının kullanıldığı çalışmadan elde edilen bulgulara göre İran, Pakistan, Filipinler ve Nijerya gibi ülkelerde finansal kriz sonrasında yaşanan işsizliğin kalıcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anderson (2020), 2008 Krizi ile başlayan resesyon döneminin işsizliği artırmadaki rolünü incelediği çalışmasında, birçok değişkenin ekonomilerdeki durgunluğu artırdığını ifade etmiştir. Piyasa başarısızlıklarına dayandırılan süreç, olumsuz dış şoklara maruz kalmaların, aşırı genişlemiş para politikalarının ve borç temelli varlık fiyatlarında yaşanan balonlarla birlikte finans ve inşaat sektöründeki bozulmalar ile açıklanmıştır.

Güney ve Cin (2020), Türkiye ve 16 Avrupa Birliği ülkesindeki genç işsizliği 1991-2016 dönemi için ampirik olarak analiz ettiği çalışmalarında, ekonomik büyüme, enflasyon ile genç ve genel işsizlik oranı arasında negatif, finansal krizler ile pozitif bir ilişki tespit etmiştir.

Çelik ve Fisunoğlu (2020), 2000-2018 dönemi için Portekiz ekonomisindeki işsizliği 2008 krizi bağlamında değerlendirmişlerdir. İşsizlik üzerinde etkisi olduğu varsayılan açıklayıcı değişkenler olarak kamu borç stoku ve faiz oranının seçildiği çalışmanın bulgularına göre, faiz oranları ve kamu borç stoku işsizlik oranı üzerinde istatistiksel olarak anlamlıdır ve işsizlik ile uzun dönemde birlikte hareket etmektedir. Açıklayıcı değişkenlerin aynı zamanda işsizliğin nedeni olarak sunulduğu çalışmada faiz oranlarının işsizliği artırdığı, kamu borç stokundaki artışın ise işsizliği azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

3. 2008 Krizi ve PIIGS

2008 yılının Eylül ayında Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan ve tüm Dünya'da etkisini gösteren krizin için, inşaat sektöründeki tarih boyunca eşi benzeri görülmemiş kredi ve gayrimenkul balonu neden olarak gösterilmektedir. Uluslararası seviyede yaşanan kredi bolluğu ve buna bağlı olarak kredi aktarımındaki düzensizlikler dönemin sonunda likidite problemini meydana getirmiştir (Afşar, 2011).

2008 yılının ortalarından sonra 150 dolar seviyesine yükselen petrol fiyatları, enflasyonist ortam, eşzamanlı olarak yükselen faiz oranları ve yurtdışındaki fonlara erişimin zorlaşması ile başlayan mali piyasa krizi, reel sektör üzerinde tesir göstermiş; buna bağlı olarak üretim ve gelirdeki düşüş beraberinde yükselen işsizlik oranını getirmiştir. (Uçan ve Çebe, 2018). Özellikle ABD'de yükselen faiz oranları, küresel sermayenin ABD'ye yönelmesine neden olmuş, bununla beraber gelişmekte olan ekonomilerin gerek duyduğu kaynaklara ulaşmasını zorlaştırmıştır. Böylece gelişmekte olan ekonomiler faiz oranlarını artırma politikaları ile birlikte ekonomilerini finanse etmeye çalışmıştır (Çelik ve Fisunoğlu, 2020).

2008 yılının ortaları geçildiğinde yaşanan kriz gelişmekte olan ülkelerde göreceli olarak daha fazla belirginleşmeye başlamıştır. Ekonomilerde, borsalar ciddi değer düşüşü yaşarken, ulusal paralar

değer kaybına uğramış, ülke tahvillerinde ve ticarete konu olan bonolarda risk primleri artış göstermiştir. Bunlara uluslararası sermaye dolaşımındaki daralma da eklenince birçok makroekonomik veride kötüleşme meydana gelmiş ve krizin dünya üzerindeki etkileri ortaya çıkmıştır (Işık ve Tünen, 2011).

2008 krizinin ardından Avrupa’da krizin meydana getirdiği olumsuz etkileri düzelterek ekonomik olumlu havanın yakalanabilmesi adına çeşitli iktisat politikaları geliştirilmiştir. PIIGS ülkeleri kapsamında 2011 yılında oluşturulan raporda ekonomi politikaları ve gelecekle ilgili öngörüler şu şekilde sıralanmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2011):

i. Portekiz ile Avrupa Komisyonu arasında uyum programı oluşturulacak, güvenilir ve dengeli mali yapı tesis edilecek, işgücü piyasasında yapısal reformlar oluşturulacak ve potansiyel büyümeyi artırabilmek adına yeni iş alanları oluşturulacaktır.

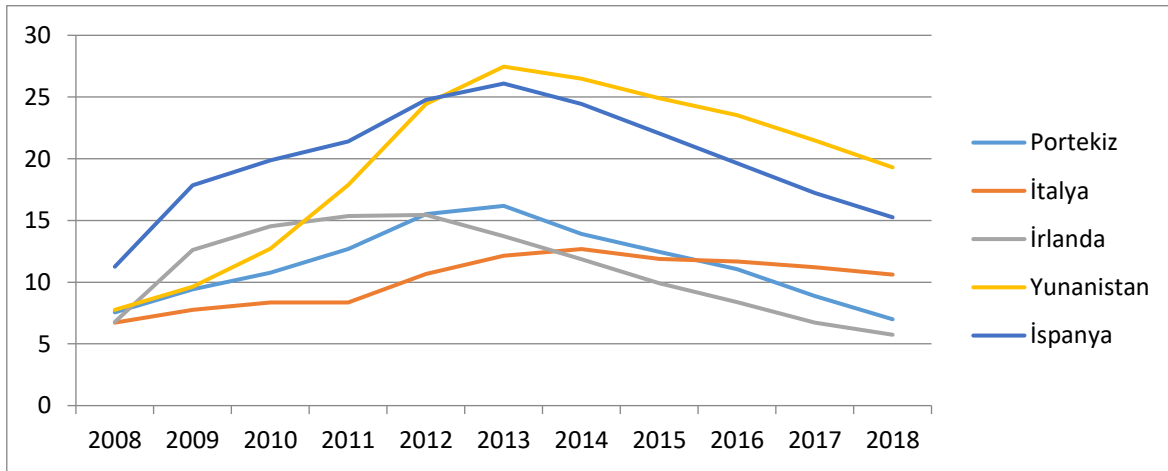
ii. İtalya, daha ılımlı bir seyir izlese de, ekonomik düzelmelerin temel dinamiklerinden birisi dış talebe bağlı olarak ihracat olacaktır. Ekonomide inşaat yatırımlarının devam etmesi ve tüketim harcamalarında artış öngörülmektedir. İşgücü piyasasındaki iyileşme ise İtalya için enflasyonist baskılar nedeniyle sınırlı olarak tahmin edilmiştir.

iii. İrlanda ekonomisi iktisadi faaliyetlerdeki dengesizliklerin ardından iyileşmeye başlarken, emlak piyasasındaki büyük düzelmelerin ardından büyüme oranında düzelmeler beklenmektedir. Ekonomideki ciddi fon kayıpları sağlanan finansal destekler ile tazmin edilmiş ve bankacılık sektörü için iddialı stratejiler oluşturulmuştur. Örneğin; bankalara olan kamu desteğinin 65 milyar Avro’yu bulması güçlü ekonomiye geçişin önemli bir göstergesi olarak belirtilmektedir.

iv. Yunanistan’da oluşturulan mali önlemlerin kısa vadede ekonomi üzerinde olumsuz etki edeceği öngörülmektedir. İç talepteki zayıflık nedeniyle piyasada yaşanan sorunların ekonomideki rekabet gücünün artırılması ile birlikte çözülebileceği belirtilmektedir.

v. İspanya’da kriz öncesinde güçlü talep ile ciddi büyüme oranları yakalamış ve kriz sonrasında ekonomi yedi çeyrek boyunca negatif büyümüştür. Ancak ekonomide gelecek dönemlerde güçlü dış satım sayesinde yeniden pozitif büyümenin gerçekleşeceği öngörülmektedir. Düşük kapasite kullanımı, finansal baskılar ve yüksek borç oranları yatırımların önündeki en büyük engel olarak görülmektedir. Daha güçlü ekonomik faaliyet için ihracat yapan sektörlerin kapasite kullanımını artıracakları belirtilmektedir.

Şekil 1: 2008-2018 Dönemi PIIGS Ülkelerindeki İşsizlik Oranı

Kaynak: (World Bank, 2020)

Şekil 1'e göre 2008 sonrasında PIIGS ülkelerinde işsizlik oranlarında ciddi artışlar yaşandığı görülmektedir. Tüm ülkeler için aynı düzeyde bir artış söz konusu olmasa da kriz dönemi sonrasında işsizlik oranlarındaki sıçramanın tüm ülkeler için ortak olduğu anlaşılmaktadır. Sıçrama sürecinde işsizliğin en sert artış yaşadığı ekonomi Yunanistan ve İspanya'dır. Kriz sonrası dönemler ele alındığında, işsizliğin göreceli olarak azaldığı ancak İtalya hariç hiçbir ülkede kriz öncesi seviyesine dönmediği görülmektedir. Süreç içerisinde PIIGS ülkeleri arasında işsizlik oranının azalması konusunda kriz dönemi sonrası için İrlanda ekonomisinin pozitif ayrıştığı söylenebilir.

Tablo 1: 2008-2018 Dönemi PIIGS Ülkelerindeki Faiz Oranı

Yıl	Portekiz	İtalya	İrlanda	Yunanistan	İspanya
2008	4,52	4,68	4,53	4,8	4,37
2009	4,21	4,31	5,23	5,17	3,98
2010	5,4	4,04	5,74	9,09	4,25
2011	10,24	5,42	9,6	15,75	5,44
2012	10,55	5,49	6,17	22,5	5,85
2013	6,29	4,32	3,79	10,05	4,56
2014	3,75	2,89	2,37	6,93	2,72
2015	2,42	1,71	1,18	9,67	1,73
2016	3,17	1,49	0,74	8,36	1,39
2017	3,05	2,11	0,8	5,98	1,56
2018	1,84	2,61	0,95	4,19	1,42

Kaynak: (Eurostat, 2020)

2008 krizi döneme kadar küresel piyasalarda artan faiz oranlarının PIIGS ülkelerinin faiz politikalarını etkilediği daha önce belirtilmişti. Etki kendisini faiz artışları olarak gösterirken, ülkelerin faiz oranları konusunda farklı değişimlere sahne olduğu görülmektedir. Tablo 1'de PIIGS ülkelerinin 2008-2018 dönemi için faiz oranları gösterilmiştir. Tabloda en dikkat çekici olan Yunanistan ekonomisindeki faiz oranları artışıdır. Kriz öncesi dönemde %5 düzeyinde olan faiz oranı kriz döneminde %20'nin üzerine çıkmıştır. Grafikten elde edilen bir diğer çıkarım, faiz oranlarındaki artışın aynı düzeyde olmasa da kriz sonrası dönemde Yunanistan hariç diğer ülkelerde belirgin bir azalış gösterdiğiidir. Referans dönemin son yıllarında görülen küçük faiz oranı artışları, ekonomilerdeki faiz oranlarının dengelenmeye başlaması olarak yorumlanabilir.

Tablo 2: 2008-2018 Dönemi PIIGS Ülkelerindeki Enflasyon Oranı

Yıl	Portekiz	İtalya	İrlanda	Yunanistan	İspanya
2008	2,5885066	3,347833	4,060305	4,152797447	4,0756608
2009	-0,83553	0,774768	-4,4781	1,210084518	-0,287997
2010	1,4025729	1,525516	-0,9221	4,712972862	1,7998813
2011	3,653011	2,780633	2,557189	3,329864062	3,1961464
2012	2,7733385	3,041363	1,696209	1,501527961	2,4460002
2013	0,2744167	1,219993	0,508715	-0,922168807	1,4085463
2014	-0,2781534	0,241047	0,182542	-1,311210501	-0,15087
2015	0,4879386	0,03879	-0,28988	-1,736036796	-0,500461
2016	0,6073971	-0,09402	0,008306	-0,825651782	-0,202672
2017	1,3686141	1,226533	0,340532	1,121235477	1,9560833
2018	0,9937157	1,137488	0,48837	0,625629147	1,6750676

Kaynak: (Worldbank, 2020)

Tablo 2’de PIIGS ülkelerindeki 2008-2018 dönemi enflasyon oranları gösterilmektedir. Enflasyon oranının diğer değişkenlere oranla daha dengesiz bir seyir izlediği anlaşılmaktadır. Özellikle kriz ve sonrasında işsizlik oranında dengelenmelerin yaşandığı ekonomilerde enflasyon oranlarının daha ciddi düşüş gösterdiği, önemli ölçüde deflasyon yaşandığı görülmektedir. Kriz dönemi öncesinde %3 civarında olan enflasyon oranları krizle birlikte negatif değerlere doğru seyir almıştır. Krizin etkilerinin en yoğun yaşandığı dönemlerde bu düşüşler negatif enflasyon oranına dönüşmüş ve ardından yeniden %2 seviyelerine dönmüştür. Enflasyon oranı verisi PIIGS ülkelerinde kriz dönemi sonrasında ciddi ölçüde birlikte hareket eden veri olarak yorumlanabilir.

Tablo 3: 2008-2018 Dönemi PIIGS Ülkelerindeki Ulusal Tasarruf Oranı

Yıl	Portekiz	İtalya	İrlanda	Yunanistan	İspanya
2008	11,428082	18,99556	32,536	10,10531196	19,554888
2009	11,020571	17,6631	32,13718	5,927293148	19,219089
2010	10,615258	17,25809	33,62864	5,57794802	18,642168
2011	13,331966	17,65026	35,26957	4,870078233	17,85388
2012	13,79094	17,56587	36,84987	8,518625521	18,517136
2013	15,619145	18,00056	38,01125	9,66633076	19,25947
2014	14,967825	18,87867	40,95598	10,01484845	19,58506
2015	15,645494	18,51134	54,70831	10,11960762	21,017577
2016	16,327112	20,15182	53,91062	10,43324559	21,930695
2017	18,034933	20,59442	55,85137	11,35276267	22,106828
2018	18,040487	20,76052	57,07711	12,94575534	22,312111

Kaynak: (Worldbank, 2020)

Ulusal tasarruf oranlarına bakıldığında (Tablo 3) en dikkat çekici hareketler olarak 2 ülkenin dönem içerisindeki ulusal tasarruf oranı hareketi ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi kriz dönemi sonrası işsizlik oranlarında diğer ekonomilere göre pozitif ayrılan İrlanda ekonomisi ve ikincisi sonrası dönemde işsizlik oranları anlamında diğer ülkelere göre negatif ayrılan Yunanistan ekonomisidir. Bu iki ekonomiden İrlanda ekonomisinde tasarruflar kriz döneminde dahi yüksek seyrederken Yunanistan ekonomisinde en ciddi düşüş olarak seyretmektedir. Ulusal tasarrufun kriz döneminde yüksek olduğu ekonomiler, işsizlik konusunda daha dengeli bir seyir almıştır.

Tablo 4: 2008-2018 Dönemi PIIGS Ülkelerindeki Cari İşlemler Dengesi

Yıl	Portekiz	İtalya	İrlanda	Yunanistan	İspanya
2008	-11,904408	-2,7858	-5,56393	-14,47185504	-8,965868
2009	-10,308186	-1,84183	-2,11893	-10,89259601	-4,067017
2010	-10,259985	-3,42049	1,044193	-10,10904987	-3,677675
2011	-6,0128593	-2,97894	1,191304	-9,937294007	-2,703271
2012	-1,647144	-0,35112	4,106875	-2,512345956	0,0554906
2013	1,6437206	0,993875	6,051841	-2,063328486	2,0363796
2014	0,1484587	1,860563	3,450598	-1,575631222	1,6549114
2015	0,2361312	1,382382	10,86873	-0,819665655	2,0171775
2016	1,0928171	2,581516	4,774874	-1,670431796	3,1896288
2017	1,2976827	2,730939	1,014704	-1,775603836	2,7198061
2018	0,3975817	2,58362	10,69331	-2,865876335	1,9243005

Kaynak: (Worldbank, 2020)

Tablo 4'e göre, PIIGS ülkelerinde cari işlemler dengesinin kriz döneminde ciddi anlamda değişim gösterdiği görülmektedir. Uluslararası düzeyde oluşan problemlerin meydana getirdiği etkiler, ülkeler arasındaki ticaretin ve sermaye akışının bozulmasına ek olarak değişen makroekonomik değişimler kriz dönemi sonrasında cari açıkların kapanması sonucunu beraberinde getirmiştir. Özellikle içe kapanma dönemleri olarak ifade edilebilecek krizin en yoğun yaşandığı yılların açıkların kapanmasında etkili olduğu söylenebilir.

4. Ampirik Analiz: Model, Yöntem ve Bulgular

2008 krizinin ardından birçok ülke ve bölgede olduğu gibi, Avrupa'da da baş gösteren istihdam problemleri, her bir ekonomi için çeşitli değişkenlerin neden olduğu bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Krizin ardından en yüksek işsizlik oranına sahip ülkelere bakıldığında Avrupa'da bazı ülkelerin benzer süreçleri yaşadıkları görülmektedir. Bu ülkelerin tamamı için kullanılan PIIGS ifadesi bu çalışmada referans alınan ülkeleri temsil etmektedir.

4.1. Model

PIIGS ülkeleri olarak bilinen Portekiz, İtalya, İrlanda, Yunanistan ve İspanya için işsizliğin açıklandığı bu çalışmada, ampirik için çeşitli iktisadi kırılma göstergeleri açıklayıcı değişkenler olarak kullanılmıştır. Bu değişkenler, faiz oranı, ulusal tasarruf oranı, enflasyon oranı ve cari işlemler dengesi olarak; mali, finansal ve dışsal kırılma göstergeleri kapsamında seçilmiştir. Değişkenlerin oluşturduğu seriler, World Bank (Dünya Bankası) ve Eurostat (Avrupa Komisyonu Veri Seti) verilerinden 2008-2018 dönemi için elde edilmiştir. Modelde yer alan değişkenlerden UE işsizlik oranını, I faiz oranını, S tasarruf oranını, II enflasyon oranını ve CAB cari işlemler dengesini (cari fazla) ifade etmektedir. U değişkeni ise modelin hata terimini göstermektedir.

Esasen Avrupa Birliği entegrasyon sürecinde ortak pazar dahilinde mal, hizmet, sermaye ve emek için engelsiz geçiş olanakları oluşturmuştur (Tassinopoulos ve Werner, 1998). Hem işçilerin iş bulma fırsatlarını hem de işverenlerin işçi bulma fırsatlarını artırarak yaşlanma ve küreselleşmenin

zorluklarıyla başa çıkabilmek için büyük bir potansiyel işgücü piyasası yaratılmıştır (Albu, 2008). Böylelikle PIIGS ülkeleri vatandaşları da Avrupa Birliği üyesi olması dolayısıyla emeğin serbest dolaşımı hakkına sahiptir. Bu bağlamda çeşitli çekici faktörler nedeniyle PIIGS ülkelerine ve PIIGS ülkelerinden gelişmiş Avrupa ülkelerine emek göçü oldukça olası bir durumdur. Ancak bu çalışmanın kapsamı kırılganlık göstergeleri olduğundan ve göç hareketinin sağlıklı bir veri seti olarak elde edilememesinden dolayı Avrupa Birliği'ndeki göç hareketlerine modelde yer verilememiştir.

4.2. Yöntem

Çalışmada, homojen olmayan gruplar için analiz imkanı sağlaması, zaman serisi ve yatay kesit veri modelleri kurulabilmesi ile zaman ve yatay kesit analizlerinde tespit edilemeyen etkilerin daha iyi ölçülebilmesi gibi avantajlarından dolayı panel veri analizi kullanılmıştır (Baltagi, 2005). Panel veri analizi, başka bir deyişle zaman serisi ve yatay kesit verilerini birlikte test etme imkanı sunmaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2018). Aşağıdaki denklemde, hem yatay kesit (i) hem de zaman serisi (t) analizini birlikte içeren panel veri denklemi gösterilmektedir (Baltagi, 2005):

$$Y_{it} = \alpha + \beta_{1it} X_{1it} + \beta_{2it} X_{2it} + \dots + \beta_{kit} X_{kit} + u_{it} \quad (1)$$

$$i = 1, 2, \dots, N \quad (2)$$

$$t = 1, 2, \dots, T \quad (3)$$

Bu kapsamda, ampirik analizde yer alan temel denklem (model) aşağıdaki gibi kurulmuştur:

$$UE_{it} = A_0 + A_1 I_{1it} + A_2 S_{2it} + A_3 \Pi_{3it} + A_4 CAB_{4it} + u_{it} \quad (4)$$

4.3. Bulgular

Ampirik çalışma ile bağımlı ve açıklayıcı değişkenler arasındaki ilişkinin doğru bir şekilde ifade edilebilmesi için, çalışmada kullanılan referans modelin ne tür özellikler gösterdiğini saptamak gereklidir. Bu saptamalar, ilerleyen aşamalarda ekonometrik testlerin hangisinin kullanılacağı ile ilgili karar vermede kritik önem arz etmektedir. Böylelikle ampirik analizde öncelikle referans modelin birim ve/veya zaman etkisi içerip içermediğini test etmek gereklidir. Temel varsayım, modeli ifade eden denklemin birim ve zaman etkisi içermemesi durumunda (tüm parametrelerin homojen olması ve denklemin klasik model olması durumunda) Havuzlanmış En Küçük Kareler (HEKK) yönteminin kullanılabileceğini ifade etmektedir. Bu nedenle analizde öncelikle F testi kullanılmıştır. Aşağıdaki tabloda F testinden elde edilen sonuçlar gösterilmektedir.

Tablo 5: F Testi Sonuçları

F Testi İstatistiği	Sonuç
All FEs: 0.00008905	Model birim ve/veya zaman etkisi içermektedir.
Prob>F: 0.00000 - Gözlem Sayısı: 55 – R ² : 0.9368	

F testi sonuçlarına göre, model, birim ve/veya zaman etkisi içermektedir. Bu durumda HEKK yöntemi kullanılamamaktadır. Modelin birim ve/veya zaman etkisi içermesi durumunda Sabit Etkiler Modeli ve Tesadüfi Etkiler Modeli kullanılabilir. Bu modeller arasından tutarlı olan modeli belirlemek adına, sabit ve rassal etkiler modeli varsayımı altında, sınama hipotezi "Model birim ve zaman etkisi içermektedir." olan test sonuçları Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6: Sabit ve Rassal Etkiler Modeli Tahmin Sonuçları

Model	Test İstatistiği	Sonuç
Sabit Etkiler Modeli	0.0000	Model birim etki içermektedir.
	0.8547	Model zaman etkisi içermemektedir.
Tesadüfi Etkiler Modeli	1.0000	Model birim etki içermemektedir.
	1.0000	Model zaman etkisi içermemektedir.

Elde edilen bulgulara göre, model, sabit etkiler varsayımı altında birim etki içerirken, zaman etkisi içermemektedir; tesadüfi etkiler varsayımı altında ise model klasik model özelliği göstermektedir ve birim ve zaman etkilerinin hiçbirini içermemektedir. Bu durumda F testi sonuçları ile tutarlılık gösteren Sabit Etkiler Modeli, analizin referans modeli olarak belirlenmiştir. Eğer her iki modelde de birim ve/veya zaman etkisi saptanmış olsaydı, her iki modelin tutarlı olduğu varsayılabilir ve etkin modelin kullanımı için Hausman testinden yararlanılabilecekti (Yerdenen Tatoğlu, 2020). Ancak bu durumda Hausman testinin kullanımı gerekli değildir. Aşağıdaki Tablo 7’de, analizde kullanılan modelin herhangi bir problem içerip içermediğini test eden, diagnostik test sonuçları yer almaktadır.

Tablo 7: Diagnostik Test Sonuçları

Varsayım	Kullanılan Test ve İstatistikler	Sonuç
Model normal dağılımlıdır.	Jarque-Bera (Ki-kare): 0,26	Kabul
Modelde değişen varyans sorunu yoktur.	Modified Wald: 0,00	Red
Modelde otokorelasyon sorunu yoktur.	Durbin-Watson: 1,00 < 2 Baltagi-Wu LBI: 1,21 < 2	Red
Modelde birimler arası korelasyon yoktur.	Breusch-Pagan LM: 0,04 Friedman: 0,00 Pesaran: 0,03	Red Red Red
Modelde çoklu doğrusal bağıntı sorunu yoktur.	Mean VIF: 1,64 < 5	Kabul

Yapılan diagnostik testlerden elde edilen sonuçlara göre, model normal dağılımlı olup, modelde çoklu doğrusal bağıntı sorunu bulunmazken; değişen varyans ve otokorelasyon sorununa rastlanmıştır. Ayrıca Breusch-Pagan LM, Friedman ve Pesaran testi sonuçları, modelde birimler arası korelasyon olduğu hipotezini kabul etmektedir. Bu nedenle modelde bulunan değişen varyans ve otokorelasyon sorunu ile birimler arası korelasyon etkisini düzelterek regresyon sonuçlarını gösteren Driscoll-Kraay Standart Hatalar tahmincisi kullanılmıştır. Tablo 8’de regresyon analizi sonuçları yer almaktadır:

Tablo 8: *Driscoll-Kraay Standart Hatalar Tahmincisi (Regresyon Analizi) Sonuçları*

Bağımlı Değişken: UE			
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	Olasılık Değeri
I	0.5492103	(0,127494)	0.008
S	-0.3579964	(0,1077125)	0.002
II	-0.8118857	(0.3083759)	0.025
CAB	0.6508973	(0.1689371)	0.003
Sabit	20.83928	(3.0261)	0.000
R²: 0,7201 - F_{ist}: 0.0000			

Analiz sonuçlarına göre, modelde yer alan bağımsız değişkenlerin tamamındaki değişimler, PIIGS ülkelerindeki işsizlik oranında meydana gelen değişimin yaklaşık %72'sini açıklamaktadır. Ayrıca 0.0000 olarak elde edilen F_{ist} değeri, modelin genel olarak anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

5. Sonuç

Kapitalizmin yaşadığı ilk kriz dönemi olan 19. yüzyıldan günümüze kadar çeşitli ekonomik krizler yaşanmıştır. Bu krizler bazen talep, bazen arz yönlü olmuştur. Ancak geçen yıllar içerisinde ekonomilerin ve ekonomik ilişkilerin daha karmaşık bir yapıya sahip olmasından ötürü krizlerin ortaya çıkış biçimleri ve etkili alanı farklılıklar arz etmeye başlamıştır. 2008 yılına gelindiğinde o dönemde uygulanan ekonomi politikaları nedeniyle uluslararası piyasalarda veri olan kullanılan göstergelerde yaşanan farklılıklar ve olumsuz anlamda değişen dengeler, gelişmekte olan ekonomiler için ciddi ve etkileri uzun süre devam edebilecek ekonomik problemlere sebep olmuştur. Ekonomik olarak, iktisadi faaliyetlerde yavaşlamalar görülmüş, yapısal problemlerin de buna eklenmesi ile ciddi istikrarsızlıklar oluşmuştur. Ayrıca dış bağımlılığı bulunan gelişmekte olan ekonomiler yüksek açıklar ile karşı karşıya kalmıştır. Ancak tüm bunlara rağmen kriz öncesi dönemde sahip olunan iktisadi koşulların korunmaya çalışılmasına uygulanan ekonomi politikalarının refahı yeniden tesis etme çabaları da eklenince küreselleşen bir kriz ortamı doğmuştur. 2008 Krizi'nin etkilerinin hissedildiği bölgeler incelendiğinde, sermaye birikim sürecini tamamlamış, tasarruf açığı bulunmayan, fiyat istikrarını sağlamış ve dış dünya ile ekonomik ilişkilerini istikrarlı bir şekilde sürdüren ekonomilerin bu sürecin ortaya çıkardığı ekonomik problemleri minimize edebildiği görülmektedir. Öyle ki krizin doğduğu Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde dahi krizin etkileri gerekli politika ve müdahalelerle en aza indirilmiştir. Tüm bunlara rağmen ABD'nin krizden kurtulma çabaları olarak ortaya koyduğu düzenlemeler diğer ülkelerde krizin daha da derinleşmesine neden olmuştur. 2008 krizi ve sonrasında yaşananlar incelendiğinde Avrupa Birliği'nde yer alan bazı ekonomilerin süreç içerisinde diğer ülkelere negatif anlamda ayrıştığı görülmektedir. Literatüre PIIGS ülkeleri olarak geçen Portekiz, İtalya, İrlanda, Yunanistan ve İspanya, bu bölgede 2008 Krizi'nden en çok etkilenen ülkeler olmuştur. Likidite sorunu, yükselen faiz oranları ve borca dayalı suni refah artışları ve bu refahı devam ettirme çabaları, PIIGS ülkelerinde birçok problemi beraberinde getirmiştir. Ortaya çıkan problemler içinde en dikkat çekici olanları yüksek işsizlik oranları ve borç stoklarındaki artışlardır.

Bu çalışmada, 2008-2018 dönemi referans alınarak PIIGS ülkelerinde görülen yüksek işsizlik oranlarının nedenleri araştırılmıştır. Bu kapsamda yapısal, finansal ve dışsal kırılabilirlik göstergeleri işsizlik için açıklayıcı değişkenler olarak tanımlanırken; işsizlik oranları bağımlı değişken olarak modelde yer almıştır. Panel veri analizi yöntemiyle Driscoll-Kraay Standart Hatalar Regresyon Modeli sonuçlarına göre, modelde yer alan açıklayıcı değişkenlerin tamamı, %5 anlamlılık düzeyinde işsizlik üzerinde istatistiksel olarak anlamlı açıklayıcı değişkenler olarak bulunmuştur. Bu değişkenler, PIIGS ülkelerindeki 2008-2018 dönemindeki işsizlik oranındaki değişimin yaklaşık olarak %72'sini açıklamaktadır. Modelden elde edilen sonuçlar belirtiyor ki;

- i. İşsizlik ile faiz oranları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır. Faiz oranlarındaki 1 birimlik bir artış işsizlik oranında 0,54 birimlik bir artış meydana getirmektedir.
- ii. İşsizlik ile tasarruf oranları arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır. Tasarruf oranlarındaki 1 birimlik bir artış işsizlik oranında 0,35 birimlik bir azalış yaratmaktadır.
- iii. İşsizlik ile enflasyon arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır. Enflasyon oranlarındaki 1 birimlik bir artış işsizlik oranında 0,81 birimlik bir azalış meydana getirmektedir.
- iv. İşsizlik ile cari açık arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır. Cari açığındaki 1 birimlik bir artış işsizlik oranında 0,65 birimlik bir azalış meydana getirmektedir.

Bu sonuçlara göre, 2008 Krizi sonrası yaşanan gelişmeler ve olumsuz iktisadi göstergeler için PIIGS ülkelerinin sahip olduğu yapısal, finansal ve dışsal kırılabilirliklerin artan işsizlik oranları üzerinde büyük ölçüde etkili olduğu söylenebilir. İstihdam ile ilgili politikalar oluşturulurken bu değişkenlerin meydana getireceği etkinin tahmini, kabul edilebilir düzeydeki bir işsizlik oranı için önem arz etmektedir. Özellikle dışsal veri olarak kabul edilen faiz oranının bu bağlamda Avrupa Birliği'nin politikalarında hassasiyetle ele alınması gerektiği önerilmektedir. Çünkü şok düzeyinde artan bir faiz oranı ülkedeki sermayeyi hareketsizleştirecek ve üretim yerine mevduat getirisine yöneltecektir. İşsizliği istenen düzeyde korumak için belirli bir oranda enflasyon oranına katlanılabilirken, ulusal tasarrufu artırıcı politikalar hayati önem arz etmektedirler. Çünkü sermaye akımlarında yaşanan aksaklıkların bulunduğu dönemlerde yetersiz iç sermaye ekonomideki çarkların dönmesini olumsuz etkilemektedir. Bu yüzden büyüme modellerinin de önerdiği gibi sahip olunan ekonomik gelirin belirli bir oranı tasarruflara ayrılmak zorundadır. Son olarak cari işlemler dengesi (fazlası) ile işsizlik arasındaki pozitif ilişki gösteriyor ki gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaç duyduğu dış ilişkilere dayalı büyüme politikası (istihdamı artırması yönüyle) PIIGS için geçerlidir.

Yazarlık Katkıları (Authorship Contributions): Onur Çelik %40, Mustafa Baylan %30, H.Mahir Fisunoğlu %30

Kaynakça

- Afşar, M. (2011). Küresel kriz ve Türk bankacılık sektörüne yansımaları. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), 143-171.
- Akgül, A. (2018). *Finansal kırılabilirlik ve Türkiye örneği*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Akkuş, E. (2012). Phillips eğrisi: Enflasyon-işsizlik değiş-tokuşu teorik bir inceleme. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 62(2), 99-151.
- Albu, I. (2008). Labour mobility in nowadays Europe and its role in economic development. Policy Report, *Journal of Identity and Migration Studies*, 2(2), 108-111.
- Anderson, S. (2020). Unemployment and recession – What's the relation?. Investopedia, Erişim adresi: <https://www.investopedia.com/ask/answers/032515/why-does-unemployment-tend-rise-during-recession.asp>, (Erişim Tarihi: Eylül 10, 2020)

- Avrupa Komisyonu. (2011). European economic forecast. Erişim adresi: https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2011/pdf/ee-2011-1_en.pdf, (Erişim Tarihi: Kasım, 22, 2020).
- Avrupa Komisyonu. (2014). The impact of the economic crisis on Euro Area labour markets. Makaleler, Erişim adresi: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/art1_mb201410_pp49-68.en.pdf, (Erişim Tarihi: Kasım, 22, 2020).
- Baltagi, B. (2005). *Econometric analysis of panel data*. 3. Baskı, Chichester: John Wiley & Sons Yayınevi.
- Baypınar, B. (2009). *Geçici istihdam büroları aracılığıyla çalışma: Bir alan araştırması*, Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Bell, D. ve Blanchflower D. (2011). Young people and the great recession. *Oxford Review of Economics Policy*, 241-267.
- Çan, H. ve Dinçsoy, M. (2016). Kırılganlık göstergeleri ve kırılgan beşli ülkeleri üzerine bir inceleme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(22), 199-217.
- Çelik, O. ve Fisunoğlu, H. M. (2020). 2008 krizi sonrası Portekiz ekonomisinde işsizlik: Ampirik bir analiz (2000-2018). *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(1), 308-324.
- Davidson, C., Martin, L. ve Matusz, S. (1999). Trade and search generated unemployment. *Journal of International Economics*, 48, 271-299.
- Eurostat, (2020). *Database*. Erişim adresi: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>, (Erişim Tarihi: Kasım 28, 2020).
- Guillaumont, P. (2011). *Macro vulnerability in low-income countries and aid responses*. Hal ID: Halshs-00570499 2, Erişim adresi: <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00570499/document>, (Erişim Tarihi: Eylül 10, 2020).
- Guillaumont, P. (2017). Vulnerability and Resilience: A conceptual framework applied to three Asian countries: Bhutan, Maldives, and Nepal. *ADB, South Asia Working Paper Series*, 53.
- Günaydın, D. ve Çetin, M. (2015). İşsizliğin temel makroekonomik belirleyicileri: Ampirik bir analiz. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 17-34.
- Güney, K. ve Cin, M. F. (2020). Avrupa Birliği ve Türkiye’de genç işsizliğinin belirleyicileri: Panel veri analizi. *AKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 232-252.
- Hacıgökmen, F. (2019). Ekonomik kırılganlıklar; G-20 ülkeleri üzerine bir inceleme. *Politik Ekonomi Kuram*, 3(2), 192-213.
- Işık, N. ve Tünen, T. (2011). Türev ürünlerin 2008 küresel finans krizindeki rolü. *Avrasya Etüdlere Dergisi*, 39(1), 7-40.
- Janiak, A. (2006). Does trade liberalization lead to unemployment? Theory and some evidence. Erişim adresi: http://www.eco.uc3m.es/temp/jobmarket/janiak_jm.pdf, (Erişim Tarihi: Kasım 22, 2020).
- Junankar, R. (2011). The global economic crisis: Long-term unemployment in the OECD. *IZA Discussion Paper*, 6057.
- Kaderli, Y. ve Küçükkaya, H. (2012). 2008 dünya finansal krizi sonrası Türkiye ekonomisinde yaşanan gelişmelerin bazı ülkelerle karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 58-96.

- Kaynak, P., Yücel, E. ve Sayan, S. (2014). *Türkiye’de cari işlemler açığı ile işsizlik arasında bir ödünleşme var mı? Sosyal Politikalar Uygulama ve Araştırma Merkezi*, Erişim adresi: http://spm.etu.edu.tr/tr/publish/2014_12_18-Bilgi_Notu_2.pdf, (Erişim Tarihi: Kasım, 22, 2020).
- Kepenek, Y. (2013). *Türkiye Ekonomisi*. 25. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 616s.
- Koyuncu, T. (2018). 2008 krizi ve işsizliğe etkisi üzerine bir uygulama: N-11 ülkeleri. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 195-207.
- Lewis, A. (1954). Economic development with unlimited supplies of labour. *The Manchester School*, 22(2), 139-191.
- Mankiw, G. (1990). A quick refresher course in macroeconomics. *Journal of Economic Literature*. 28, 1645-1660.
- Todaro, M. (1997). *Economic Development*. 6. Baskı, London and New York: Longman.
- Minsky, H. P. (1995). Sources of Financial Fragility: Financial factors in the economics of capitalism”. Erişim adresi: https://Digitalcommons.Bard.Edu/Cgi/Viewcontent.Cgi?Article=1068&Context=Hm_ (Erişim Tarihi: Eylül 9, 2020).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2014). *Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, Türkiye cari işlemler açığı*, Ankara: Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın No: 2907.
- Tassinopoulos, A. ve Werner, H. (1998). *Mobility and migration of labour in the european union and their specific implications for young people*. Thessaloniki: CEDEFOP – European Centre for the Development of Vocational Training Marinou Antipa 12.
- Todaro, M. (1997). *Economic Development*. (6. Baskı). Longman, London and New York.
- Tomic, I. (2016). What drives youth unemployment in Europe?. Zagreb: Working Papers 1601, The Institute of Economics, Erişim adresi: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/ilr.12113>, (Erişim Tarihi: Eylül 10, 2020).
- Uçan, O. ve Çebe, G. N. (2018). 2008 krizi öncesi ve sonrası Türkiye’de ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon ilişkisi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(3), 6-17.
- Veric, S. (2009). Who is hit hardest during a financial crisis? the Vulnerability of young men and women to unemployment in an economic downturn. Erişim adresi: <http://ftp.iza.org/dp4359.pdf>, (Erişim Tarihi: Eylül 9, 2020).
- Worldbank, (2020). *World development indicators*. Erişim adresi: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>, (Erişim Tarihi: Kasım 28, 2020).
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2018). *Panel zaman serileri analizi stata uygulamalı*. 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2020). *Tek yönlü zaman etkili panel veri modelleri*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Ders Notu.